

KARABA, Miroslav: *Vedecký pokrok ako filozofický problém*. Warszawa : Rhetos, 2012. 176 s. ISBN 978-83-89781-69-7

Publikácia Miroslava Karabu *Vedecký pokrok ako filozofický problém* je parciálnym zavŕšením jeho niekoľkoročného úsilia o analýzu problematiky prameňov, mechanizmov a faktorov týkajúcich sa vedeckého pokroku. Kniha nadväzuje na sériu jeho štúdií publikovaných v domácich aj zahraničných časopisoch, ktoré sa orientovali najmä na dejinno-filozofické spracovanie rôznych teórií vedeckého pokroku. (Z viacerých týchto štúdií spomeňme napr. KARABA, M.: Laudanov retikulárny model vedeckého pokroku. In: *Filosofický časopis*, roč. 60, 2012, č. 4, s. 519–535; KARABA, M.: *Logický pozitivizmus a jeho chápanie vývoja vedy*. In: *Studia Aloisiana*, roč. 3, 2012, č. 2, s. 5–15; KARABA, M.: Historicismus vo filozofii vedy T. S. Kuhna. In: *Studia Aloisiana*, roč. 4, 2013, č. 1, s. 29–43; KARABA, M.: Sociologický obrat vo filozofii vedy. In: *Studia Aloisiana*, roč. 2, 2011, č. 2, s. 45–57; KARABA, M.: Whewelova interpretácia histórie vedy. In: *Studia Aloisiana*, roč. 1, 2010, č. 2, s. 17–29.)

V priebehu 20. storočia sa v oblasti filozofie a metodológie vedy vykryštalizovalo niekoľko základných okruhov aktuálnych problémov. Spomedzi nich možno spomenúť čoraz väčšie pochybnosti o kontinuite vedeckého poznania a nejasnosti okolo zdroja dynamiky takéhoto typu poznania. Ukázalo sa, že pre komplexnú analýzu vedy bude potrebné rátať aj s faktormi, ktoré boli dovtedy z hľadiska samotného vedeckého systému pokladané za vonkajšie a v tomto zmysle sekundárne. Obsahom recenzovanej publikácie je práve analýza spomenutých problémov.

Monografia je z obsahového hľadiska rozdelená na tri kapitoly, ktoré korešpondujú s tromi základnými typmi prístupu k teóriám vedeckého pokroku. V prvej kapitole nájdeme inkorporačné teórie vedeckého pokroku, predstavené na vybraných modeloch a prístupoch. Ich spoločnou platformou je kumulativistický pohľad na vedecké poznanie, ktorý identifikuje prítomnosť pokroku vo vede v prípadoch, ak sa preukáže nahromadenie vedeckého poznania a nová epizóda vedy preukáže viac poznania ako predchádzajúca epizóda. Takýto kumulativistický pohľad na vedecký pokrok sa stal dôležitou súčasťou optimizmu osvietenstva a bol začlenený aj do nasledujúcich teórií vedeckého pokroku (Comte). Podobne aj vedci devätnásteho storočia, ktorí sa zaoberali históriou vedy (Whewell, Pierce, Mach, Duhem), vypracovali zaujímavé analýzy inkorporačných a kumulativistických teórií vo filozofii vedy. Majoritným presvedčením v tomto type prístupu bola predstava, že základným nástrojom stavby vedeckého poznania je induktívna stratégia rozpracovaná už v dielach Bacona a Milla, ktorí formulovali základné kánony vedeckej indukcie. Kombinácia predpokladu empiricky daného a empirického kritéria zmyslu u logických pozitivistov viedla ku presvedčeniu o možnosti dosiahnuť nepo-

chybné poznatky, ktorých množstvo neustále narastá a vďaka spoľahlivému kritériu sú trvalou súčasťou príslušnej vedeckej disciplíny. V pohľade logických pozitivistov je tak proces kumulácie verifikovaných (t. j. pravdivých) poznatkov čisto kvantitatívny, kontinuálny a lineárny.

Vedecký pokrok chápaný ako revolučný zlom, ktorý analyzuje druhá kapitola recenzovanej publikácie, je principiálnou alternatívou k inkorporačnému ponímaniu progresu vo vede. Základnou charakteristikou takéhoto chápania je prítomnosť diskontinuity vo vývoji a istá stupňovitost za sebou nasledujúcich vedeckých teórií. Karaba sa preto v tejto kapitole zaoberá identifikáciou vedeckých revolúcií a základnými teóriami revolučných zlomov prítomných vo vede. Kuhnové paradigmy, Lakatosove výskumné programy, Laudanove výskumné tradície a rozsiahla aplikácia pojmov ako konceptuálna schéma a konceptuálny rámec umožnili kombinovať kontinuitu a spojitost na jednej strane s hlbokými ruptúrami na druhej strane. Autor postupne analyzuje Cohenovu koncepciu vedeckej revolúcie, Popperov falzifikačný model, Kuhnov paradigmatický model, Lakatosovu metodológiu vedeckých výskumných programov a Laudanov retikulárny model vedeckého pokroku. Z textu tejto kapitoly je zrejmé, že Karaba je zástancom modifikovaného kuhnovského prístupu, ktorý kombinuje s umiernenými konštruktivistickými fundamentmi.

Vzhľadom na niektoré problematické body preskriptívnych prístupov v rámci filozofie vedy, ktorých spoločným znakom je úsilie o nájdenie a rozvoj evaluačných noriem aplikovateľných na vedeckú prax, pokladali niektorí autori za rozumnejšie rozvíjať deskriptívne teórie vedy, ktorých sila má spočívať práve v ich umiernenosti a zdržanlivosti. Práve tomuto typu teórií vedeckého pokroku sa venuje tretia kapitola recenzovanej publikácie. Karaba v nej predstavuje niektoré vybrané koncepcie, z ktorým môžeme spomenúť napr. edinburský „silný program“ (Bloor, Barnes, Shapin), školu laboratórnej etnografie (Latour), Toulminov konceptuálny vývoj, Hullovu teóriu selekčného procesu či Holtonove „tematické princípy“. Predstavené deskriptívne teórie vedeckého pokroku nie je možné v stručnosti jednotlivo charakterizovať, pretože dávajú dôraz na rôzne aspekty vedeckého poznania a aj ich „zobrazovacia technika“ je rôzna. Výrazný vplyv tu však má sociálny konštruktivizmus, ktorý v rôznej miere zdôrazňuje sociálnu determináciu vedeckého poznania a jej prejav v konkrétnej vedeckej praxi. Ako zaujímavé sa javia aj teórie vedeckého pokroku založené na analógii medzi konceptuálnou zmenou a organickou evolúciou. Kľúčovým faktorom vývoja vedy v takýchto modeloch je „spôsobilost“ konceptuálnych zmien reagovať na tlak prostredia, ktorý je v prípade vývoja vedy reprezentovaný napr. súdobými sociálnymi formami. Vo všeobecnosti možno pri deskriptívnych teóriách vedeckého pokroku pozorovať posun filozofie vedy do oblasti histórie vedy.

V závere svojej práce Karaba konštatuje, že „určité historické epizódy korešpondujú s inkorporačnými modelmi, zatiaľ čo iné zodpovedajú skôr revolučným modelom (s. 154). Ukazuje sa, že snaha definovať nevyhnutné alebo aspoň dostatočné podmienky pre objavenie sa „progresívnej inkorporácie“ alebo „progresívnej revolúcie“ nebola doteraz úspešná. Ku každej definova-

nej podmienke možno totiž nájsť protipríklad, ktorý vedie k jej relativizácii, alebo k revízii chápania histórie vedy. Výsledky celej autorovej práce sú zhrnuté v odpovediach na štyri základné otázky, týkajúce sa najmä podmienok, za ktorých sú teórie odmietnuté, a faktorov určujúcich oprávnenosť prijatia resp. odmietnutia konkrétnej teórie. Recenzovanú publikáciu možno celkom prirodzene odporučiť filozofickej komunite resp. čitateľom s hlbším záujmom o filozofiu vedy a jej partikulárne problémy. Som však presvedčený, že by bola zaujímavým čítaním aj pre členov prírodovednej komunity, keďže poukazuje na tie aspekty vedy, ktoré sú vo vede síce implicitne zahrnuté, ale samotná vedecká komunita si ich pri vykonávaní svojej praxe nemusí byť vedomá.

Mgr. Viktor Binder
Teologická fakulta Trnavskej univerzity
Kostolná 1, P. O. Box 173
814 99 Bratislava
viktor.binder@gmail.com